



НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ

РУФАНОВА Вікторія Миколаївна - кандидат юридичних наук, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

УДК 343.31

В статті аналізуються причини і умови, котрі способували розвитку сепаратизма в Україні. Автор досліджує нормативно-правові акти, котрі регулюють протидію сепаратизму.

Ключові слова: загрози, сепаратизм, тероризм, національна безпека, нормативно-правове забезпечення.

Однією з глобальних проблем, які постали сьогодні перед людством та яка визначена ООН як реальна загроза існування людства є геополітична проблема збереження миру. Загострення протиріч між різними країнами призвело до масштабного конфлікту, який у кінцевому результаті може спричинити деградацію всієї цивілізації.

Суспільна небезпечність загострення загроз як у середині окремої держави, так і між державами полягає в тому, що на цій підставі створюються сприятливі передумови до розвитку тероризму та сепаратизму. Поряд з цим представники політичних сил, керуючись переважно власними інтересами та задовольняючи свої амбіції, не оцінюють у повній мірі тих наслідків, які тягнуть за собою політична боротьба за владу. Тим самим створюється атмосфера неспокою, політичної, емоціональної та психологічної напруженості та розвивається ситуація військового конфлікту.

За умов сучасності, як і тероризм, сепаратизм трансформувався у невід'ємну частину вітчизняного політичного процесу. Враховуючи небезпечний характер таких

тенденцій та тих загроз, які несе за собою сепаратизм, пошук нормативно-правових та прикладних шляхів запобігання на підставі з'ясування передумов цьому явищу є надзвичайно актуальним.

Різні аспекти феномену сепаратизму в Україні викликали науковий інтерес у І.О. Кресіної, А.А. Коваленка, С.Г. Денисюка, В.О. Корнієнка, В.А. Явора, М.М. Басараба та ін.. Однак, попри доробок зазначених осіб, залишається малодослідженим питання передумов сепаратизації нашого суспільства та аналіз законодавчих ініціатив у цій сфері.

Мета статті полягає в аналізі передумов та сучасних проявів сепаратизму, а також у розробці нормативно-правових засобів протидії цьому явищу.

Події останніх років в Україні, Європі та світі в цілому актуалізували проблему захищеності життя, здоров'я, честі, гідності, особистої недоторканності та права на безпечне життя від протиправних посягань. Найбільш красномовно говорить про стан порушення найважливіших життєвих благ в країні статистика про кількість загиблих людей. Так, зокрема, з середини квітня 2014 року по грудень 2015 року загальна кількість загиблих становила понад 9 тис. осіб та понад 20 тис. осіб були поранені [1]. Поряд з цим значно зросла кількість надзвичайно небезпечних злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю. Так, якщо раніше на території України показник терористичних актів був практично нульовий, то за останні

два роки правоохоронними органами зареєстровано 2 749 злочинів, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення терористичного акту (ст. 258 КК України) та 1327 злочинів у вигляді створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України). З урахуванням наведених цифр, які свідчать про масштабність та тривалу пролонгованість терористичних актів у часі, варто погодитися з думкою Пронози І.І., яка зазначає, що сьогодні тероризм перетворився на тип політичної боротьби за владу та різні сфери життя [2, с. 64].

Специфічною особливістю сучасного тероризму є його органічна єдність з іншим явищем – сепаратизмом [3, с. 342]. Останній являє собою явище, яке потенційно є характерним для будь-якої держави, але яке активізується лише за певних умов під дією різних груп факторів, пов'язаних передусім з політичною та соціально-культурною трансформацією певного суспільства, ослабленням або посиленням центральної влади, конфлікту інтересів політичних та олігархічних еліт. Також сепаратизм як прагнення деяких регіонів держави до відокремлення, набуття більшої політичної самостійності, суверенітету є своєрідним проявом захисної реакції на процеси, які не влаштовують певну частину суспільства в переломні моменти його розвитку [4].

Дослідження передумов розвитку сепаратизму в Україні свідчить, що його породили наступні чинники: 1) неоднорідність національного, мовного, соціального складу населення країни; 2) нерівномірність економічного, культурного, зокрема мовного, розвитку окремих регіонів, що сприяло активізації прагнення спільнот на самозбереження та поліпшення умов існування або, навпаки, прагнення монополізувати привілейоване становище, щоб з нього не користалися інші спільноти; 3) помилки, прорахунки, зловживання центральної влади, які погіршують становище окремих спільнот; 4) вплив з-за кордону певних держав, міжнародних організацій з метою підпорядкування ресурсів або відокремлення регіонів [5, с. 20].

На нашу думку, домінуючу роль у формуванні сепаратизму в Україні має останній

фактор. Саме зовнішній вплив на ситуацію в Україні (саме з боку Російської Федерації) проявляється наданням матеріальних, фінансових ресурсів, політичної та інформаційної підтримки, шляхом здійснення дипломатичного, економічного та завуальованого військового тиску на користь сепаратистів. Поряд з цим російською владою було здійснено і продовжує здійснюватися потужний інформаційно-емоційний вплив на підсвідомість через телебачення. Масова свідомість є сукупністю думок, оцінок, настроїв та емоцій, які обумовлюються наявною ситуацією в місті, регіоні, державі. Під час загострення соціальних суперечностей на перший план виходить емоційна складова громадської думки, яка в значній мірі залежить від інформаційного впливу. Цілком можна погодитися з Покладом В.І. з приводу того, що чим інтенсивніше засоби масової інформації транслюють емоційний окрас в інтерпретації фактів, тим більш очевидною стає поляризація суспільної думки, розподіл на «своїх» та «чужих», коли ті, хто вважався «своїм», перетворюється на «чужого» і навпаки. Наслідком інтенсифікації інформаційно-емоційного впливу на населення Донецької та Луганської області стало зростання проросійських орієнтацій серед жителів регіону з 30-40 % до 50 % і більше. Поклад В.І. пояснює це тим, що спрацював феномен негативної мобілізації, тобто механізм інтеграції населення на підставі процесів росту дифузного масового подразника, страху, ненависті, при наявності перспектив несприятливого розвитку подій, який може призвести до втрати звичного способу життя, авторитету, доходу тощо [7, с. 104].

При дослідженні детермінаційного комплексу сепаратизму в Україні не допустимим є ігнорування його психологічних передумов. Вдало зазначає І. Білоконь, що саме різні переконання молоді на сході та на заході країни безпосередньо вплинули на політичну ситуацію в країні. Зокрема, населення сходу прагне до інтеграції зі Співдружністю Незалежних Держав, а заходу – з Європейським Союзом, тобто в масовій свідомості сходу домінують радянські цінності, а на заході демократичні [8, с. 11].

Активізація сепаратистських дій на території України актуалізувала необхідність нормативно-правового забезпечення боротьби з сепаратизмом. З цього приводу слід згадати Постанову Верховної Ради України від 22.02.2014 року «Про запобігання проявам сепаратизму та іншим посяганням на основи Національної безпеки України» [9]. Зазначеною Постановою категорично засуджено прояви сепаратизму та будь-які інші посягання на територіальну цілісність та недоторканність України, а також вимога до правоохоронних відомств вживати жорстких й вичерпних заходів для припинення та запобігання загрозам національній безпеці України.

Наступним кроком на шляху правового регулювання боротьби з сепаратизмом стало внесення змін до Кримінального кодексу України (далі КК) 19 червня 2014 року у формі криміналізації фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК). За фінансове чи матеріальне забезпечення дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна. Напередодні прийняття зазначених змін Генеральною прокуратурою України повідомлялось про виявлення 17 установ, які підозрюються у причетності до фінансування сепаратистської діяльності. За статистичною інформацією Генеральної прокуратури України за 2015 рік та 2 місяці 2016 року виявлено 9 злочинів, передбачених ст. 102 – 2 КК України.

З приводу відсутності спеціальної норми, яка б безпосередньо та чітко встановлювала кримінальну відповідальність за вчинення сепаратистських дій, професор В.П. Ємельянов пропонує запозичити позитивний досвід Республіки Казахстан та доповнити Розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України статтями, які б передбача-

ли кримінальну відповідальність за сепаратистську діяльність та збройний заколот [10, с. 17].

Наступними змінами до КК України, які були соціально обумовлені ситуацією в країні стала нова редакція ст. 447 КК України «Найманство». Зокрема чинна редакція статті приведена законодавцем у максимальну відповідність до Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 року та закріплює кримінальну відповідальність за вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців, вчинене службовою особою з використанням службового становища як один з кваліфікованих видів такої діяльності. Частина третя зазначеної норми передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі з конфіскацією майна або без такої у разі, якщо найманство призвело до загибелі людини. За участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях громадянин України може бути покараний позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Окремо хотілося б зупинитися на проекті Закону України «Про протидію і запобігання сепаратизму та подолання наслідків сепаратистської діяльності на території України (десепааратизацію)» від 22 липня 2014 року, реєстр. № 4300. Зазначеним законопроектом пропонується під сепаратизмом розуміти діяльність, спрямовану на відокремлення частини території України з етнічних, мовних, релігійних мотивів для створення нової держави, наділеної політичною самостійністю або широкою автономією. Передбачається нормативно закріпити порядок з адміністративною та кримінальною конституційну відповідальність за сепаратизм; ввести у правове поле поняття десепааратизації; визначити люстраційні, ліквідаційні, конфіскаційні, освітні та інформаційні заходи десепааратизації. Порядок з цим законопроектом не надається дефініція сепаратистської діяльності, масових акцій сепаратистського спрямування, не конкретизуються склади злочинів, якими будуть охоплюватися діяння сепаратистського характеру, що свідчить

про необхідність подальшого доопрацювання документа.

Наступним та одним з вагоміших елементом процесу нормативно-правового забезпечення протидії сепаратизму стало прийняття 26 травня 2015 року Стратегії національної безпеки, затвердженою Указом Президента України, якою визначені сучасні загрози національній безпеці та відповідно напрямки подолання цих загроз. Зокрема, на державному рівні основними загрозами національній безпеці визначено: військова агресія, торговельно-економічна та інформаційно-політична війна з боку Росії; неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України; корупція та неефективна система державного управління; економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення, загрози енергетичній, інформаційній безпеці, кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів; загрози безпеці критичної інфраструктури та загрози екологічної безпеки [11].

На підставі Стратегії національної безпеки, як реакція на військову агресію Росії, з метою забезпечення належного нормативного підґрунтя боротьби з сепаратизмом та тероризмом на території України, а також для забезпечення заходів, спрямованих на подолання військових загроз, дотримання принципів міжнародного права, формування та реалізації воєнної політики України Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 була затверджена Військова доктрина України, якою визначені доктринальні положення формування та реалізації воєнної політики України.

Військовою доктриною України визначено, що ключовими завданнями створення умов для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України є: комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки до рівня, прийняттого для членства в Європейський Союз та НАТО; створення ефективного сектору безпеки і оборони, що забезпечує достатні спроможності національної оборони для відсічі збройній агресії; розвиток Збройних Сил України за західними стандартами та досягнення сумісності зі зброй-

ними силами держав – членів НАТО [12]. Вважаємо, що оновлення змісту Військової доктрини України є адекватною реакцією держави на виклики сучасності, визначені заходи політичного, організаційного, управлінського характеру покликані всіма можливими силами та засобами забезпечити безпеку держави, її суверенітет, цілісність та недоторканність. Позитивним є визначення переліку суб'єктів органів державної влади та напрямків їх діяльності у спільній справі забезпечення військової безпеки.

На наше переконання, безперечно, всі зроблені владою кроки на шляху правового врегулювання процесу боротьби з сепаратизмом є позитивними. Поряд з цим для того, щоб підвищити ефективність комплексу заходів, який вживається для боротьби з сепаратизмом та відповідно мінімізувати загрози національній безпеці, керівництву нашої держави необхідно, в першу чергу, завоювати у населення України довіру та авторитет. Кожен громадянин нашої держави повинен відчувати турботу про себе з боку найвищого керівництва держави та представників влади на місцях. Сьогодні ж, як не прикро це констатувати, але народ демонструє незадоволення тією ситуацією, що склалася в державі. Адже з екранів телевізорів та сторінок періодичних видань усі говорять про турботу про народ, про реформи на благо народу, а в реальному житті пересічному громадянину жити стає все складніше з кожним днем. Зростають тарифи на житлово-комунальні послуги, процес реформування сфери охорони здоров'я, освіти, комунального господарства викликає у населення незадоволення та обурення, зростаючий рівень безробіття, викликаний економічною кризою, зводить населення на найнижчий рівень зuboжіння. Виплати військовим, які беруть участь у проведенні Антитерористичної операції затримуються, військові роками чекають виплат за поранення, компенсацій за наймане житло тощо. Однак зростають статки керівництва держави та представників влади. За таких умов загострюється соціальний конфлікт, зростає агресія, незадоволення діями влади, відповідно підвищується рівень загальнокримінальної

злочинності та, відповідно, активізуються сепаратистські рухи.

Цілком погоджуємося з пропозиціями А.М. Степико з приводу того, що для зменшення загроз національній безпеці України, у частині боротьби з сепаратизмом, керівництву нашої держави необхідно розпочати процес деолігархізації суспільства, що повинно призвести до зниження рівня корупції, оскільки ліквідується її основне джерело; забезпечити «розумну» автономію регіонів; сприяти взаємопроникненню культур і традицій, притаманних різним регіонам тощо [4].

Поряд з цим населення хоче бачити реальні приклади правової оцінки (засудження, покарання) осіб, які вчиняють сепаратистські дії, особливо держаних службовців та посадових осіб. Адже одним із чинників розповсюдження сепаратизму по території України є безкарність. З часу анексії Автономної Республіки Крим та окупації частини Донецької та Луганської областей судами України винесено 33 вироків, з яких законної сили поки що набрали лише 18 вироків. Із 18 засуджених осіб немає жодного представника державної влади. Поряд з цим, з 18 засуджених протягом періоду окупації за посягання на територіальну цілісність України 17 звільнені від відбування покарання з випробуванням. Тобто лише одна особа знаходиться за ґратами, відбуваючи покарання у виді трьох років позбавлення волі [13].

Підводячи підсумок сказаному, можемо зазначити, що керівництву нашої держави слід реалізувати цілий комплекс заходів, аби подолати всі прояви сепаратизму. Але для цього спочатку потрібно відновити довіру до себе з боку населення та реальними діями довести народу України прагнення подолати сепаратизм, відновити територіальну цілісність та державний суверенітет. Також у досліджуваному напрямку вважаємо за доцільне погодитися з В. Дівак, яка зазначає, що немає універсального засобу нейтралізації політичного руху, який існує зараз у нас в державі та породжує сепаратизм, а міжнародний досвід також не завжди є прийнятним. Адже кожна країна має вирішувати свої проблеми тільки на основі власних політичних та соціокультурних традицій, відповідно до рівня розвитку де-

мократії, застосовуючи такі механізми, як федералізація, автономізація, регіоналізація тощо [14]. Хотілося б додати, що наявний у державі арсенал нормативно правових засобів є достатнім для забезпечення протидії сепаратизму. Поряд з цим переконані, що основною запорукою їх ефективності залишається добросовісне виконання суб'єктами такої діяльності приписів законів, керується ідеєю пріоритетності інтересів суспільства та держави. Останнє визначає подальші перспективні напрямки дослідження як сепаратизму, так і інших загроз національній безпеці нашої держави з метою своєчасного розроблення комплексу цілеспрямованих та ефективних заходів протидії та приведення нормативно-правової бази у відповідність з потребами сьогодення.

Література

1. В ООН оприлюднили кількість загиблих людей на Сході України з початку війни : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/ato/v-oon-oprilyudnili-kilkist-zagiblih-na-shodi-ukrayini-z-pochatku-viyini-550379.html>
2. Політичний тероризм як загроза стабільності сучасного суспільства [Текст]: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Проноза Інна Іванівна; Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". – О., 2012. – 219 с.
3. Денисюк С.Г., Корнієнко В.О. Терористичний сепаратизм в сучасній Україні: спроба теоретико-прикладного аналізу / С.Г. Денисюк, В.О. Корнієнко // Збірник наукових праць «Гілея». – Вип.93. – 2015. – С. 342-345.
4. Степико М.Т. Потенційні загрози регіонального сепаратизму в Україні. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1478/>.
5. Вітман К.М. Особливості процесу сепаратизації в Україні / К.М. Вітман // Актуальні проблеми політики. – 2014. – № 53. – С. 19-27.
6. Кресіна І.О., Коваленко А.А. Ситуативні механізми протидії сепаратизму в Україні: політики-правовий аналіз / І.О. Кресіна, А.А. Коваленко // Держава і право. – 2014. – № 65. – С. 291-299.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються передумови розвитку сепаратизму в Україні. Автор досліджує нормативно-правові акти, якими регулюється протидія сепаратизму.

SUMMARY

In the article the preconditions of separatism dissemination in Ukraine are analyzed. The author investigates normative acts that regulate the countering of separatism. In particular it is noted, that separatism is caused by the heterogeneity of national, language and social composition of the people; by the heterogeneity of social, economic, cultural development of separate regions; by mistakes and abuses of central authorities, which worsen the situation of some communities; by the influence from abroad of certain states and international organizations to subordinate national resources or separated regions.

The author concludes that regulatory and legal means, for countering separatism and other threats to national security, which are available in the state, are sufficient. But the main guarantee of their efficiency is the implementation of law requirements by the statesmen at the highest level and determination of state and society priorities higher than the desire for personal enrichment or receiving a certain social status in the society. The last statement determines perspective directions of the further research of other threats to the security of our country for timely development of the complex targeted and effective means.

ганського соціолога / В. И. Поклад // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Філософія. – 2015. – Т. 262, Вип. 250. – С. 103-105.

8. Білоконь І. Психологічні чинники сепаратизму в Україні / І. Білоконь // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2015. – Вип. 20(1). – С. 9-15.

9. Про запобігання проявам сепаратизму та іншим посяганням на основі Національної безпеки України від 22 лют. 2014 р. № 756-VI // Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/756-vii>.

10. Ємельянов В.П. Терористичні акти: притаманні властивості та відмежування від суміжних злочинних діянь / В.П. Ємельянов: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25 верес. 2015 р.). – Дніпропетровськ. – 2015. – С. 13-17

11. Стратегії національної безпеки від 26 травня 2015 р. № 287/2015 // Президент України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

12. Військова доктрина України, затв. Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 / Президент України // Урядовий кур'єр. – 26.09.2015 – № 178.

13. Маляр А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/05/14/7067783/>

14. Дівак В. В. . Сепаратизм як феномен сучасної політики. Політологічні та правові аспекти [Текст] : монографія / В. В. Дівак ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Логос, 2010. – 223 с.

15. Сепаратизм як феномен сучасної політики. Політологічні та правові аспекти [Текст] : монографія / В. В. Дівак ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Логос, 2010. – 223 с.